

ЛАНТА ЧАБАН

КАЗКА

ОДАРКИ
РОМАНОВОЇ

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01159358 (W)

LIBRARY AT THE
NATIONAL
LIBRARY OF
FRANCE

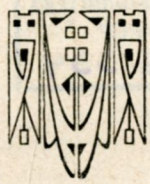
2012

B. 2521

ОДАРКА РОМАНОВА

ПАН та ЧАБАН

КАЗКА

У ЛЬВОВІ 1918. — ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО „УКРАЇН-
 СЬКА КНИЖКА“. — З ДРУКАРНІ СТАВРОПІЛІЙСЬКОГО
 - - - - ІНСТИТУТА ПІД УПРАВОЮ Ю. СИДОРАКА. - - - -

0.50р

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И-36 334

На горі стояв мурований замок із високими баштами та дзвіницями; вікна з різнофарбного скла сяли здалека проти сонечка, мов коштовне каміння; сірі, міцні стіни поросли мохом та диким виноградом. Під горою шумів старезний бір. Далі білїли сільські хатки.

В замку жив один барон із дуже довгим іменем, таким довгим, що він иноді й сам забував, як його звуть. Тітка його, вдова, що жила в замку, звала його Пуціком (челядь теж поза очі звала його Пуціком, а в очі ясновельможним паном бароном).

Пуцік був тоненький, мов хворостина і маленький, як порцелянова лялька. Коли він дивився на своїх дідів і прадідів, що пишно визирали з золочених рям, йому здавалось, що вони дуже глумливо на нього дивлять ся.

— І в когоч він удав ся? — питала тітка, журливо хитаючи головою. Вона сама була міцна та висока, говорила басом і мала невеличкі вусики. Челядь перед нею нижче схиляла голову, ніж перед паном бароном, а вона вище здіймала її, ніж її небіж, власний хазяїн своєї оселі. Стіни в кабінеті були увіпані турецькими килимами, шаблями та рушницями.

Коли Пуціку пішов 21 рік, тітка зробила великий бенкет.

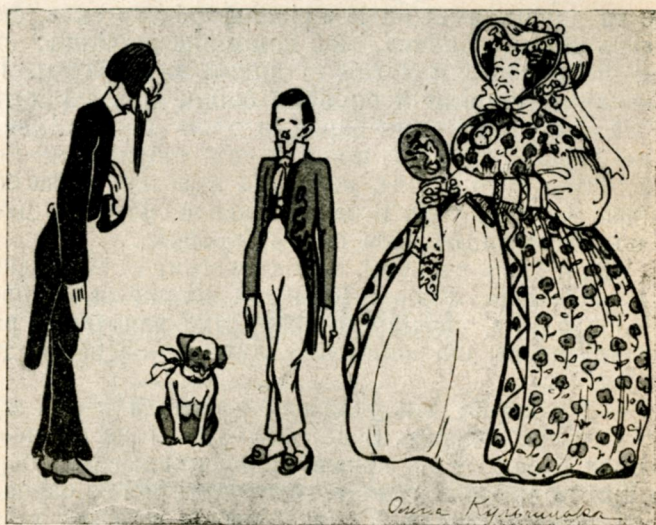
Замок сїв огнями. Музика грала, гості веселили ся, тільки хазяїну було дуже невесело. На столі стояли ананаси, золотий виноград, дорогі вина; на срібних мисках лежали величезні риби. Голови диких кабанів пороззявляли роти з гострими зубами, наче самі вони мусїли проковтнуть усе те, що стояло перед ними на столі, майже й самих гостей. Серед стола стояв замок із чоколяди й марципанів.

— За здоровле нашого славного й щедрого пана барона, — сказав один гість.

— Слава нашому баронові, слава! — загомоніли всі гості й забрящали чарками. Заграла музика. Пуцік підвів ся зі стільця і сказав усе те, що треба було сказати на всі промови гостей.

Він згадав, як колись його покійна мати казала: „Колиб у мого маленького Пуціка була велика дума!“

— Се мої діди придбали славу, а я надів її на себе, як пишне не на мене шите убрання, — міркував Пуцік. — Вони звуть мене щедрим. Чому пак не наго-

дувати ситих людей тому, хто сам ситий по горло? Се дуже легко.

— Ви все маєте, пане бароне, тільки вам одного бракує: вірної дружини, — сказав один пишний гість. Усі панночки почервоніли, бо кожда думала: — Напевне барону я подобала ся більш усіх.

Кожна з них зараз виїшлаб за Пуціка. Але Пуцік знав, що їм не він подобав ся, а його замок, землі і всяка худоба. Він упав на кресельце і вільніше зітхнув, коли остання карета виїхала з воріт.

— Слава тобі, Господи, що скінчив ся сей нудний бенкет, — міркувала тітка. — Я так утомилась, так утомилась, витаючи гостей. Міїт бідний небіж такий не

балакливий, такий чудний. І в кого він удав ся? — Стара пані зітхнула і подивилась на пишну паню з трояндою, що дивилась із рями усміхаючись. Од такої бабуні і такий унук!

Пуцік, сидючи на кресельці, теж замислив ся, потім тричі чхнув.

— Пан Кац! Доктор Кац! Ідїть сюди швидче, — гукнула тїтка міцним голосом.

— Що, що моя пані кохана? — сказав Кац, хапаючи окуляри, що злетїли в нього з довгого носа.

— Як що? Виж чули. Ну, що ви на се скажете?

— Що я скажу? Гм, я міркую, що сього злодія треба повісити.

— Якого злодія? — Пані здивовано вирячала очі. — Прокиньтесь, очумайтесь!

— Я думав, що ви знов говорите про того злодія, що коний украв.

— Яж думала, що й ви чули, і ви повинні були чути, як мій небіж чхав.

— Еге — ге! Знов чхав? Скільки разів?

— Тричі.

— Погано. Буде напевне бронхіт. Але я його тепер не боюсь. Я пригадав універсальне зілля „Не чхай!“ Пре-чу-десна мікстура! Зараз побачите.

Доктор пошкандибав у другу кімнату і через хвилину принїс якусь пляшку, де було підписано червоним чорнилом: „Не чхай!“

— Воно, знаєте, трохи не гарно пахне. Перш усього, пане бароне, ніколи нічого не рознюхуйте і ковтайте, що вам дають. Швидче, швидче! О так. Пре-чу-десно. Тепер, пане бароне, ви вже ні разу не чхнете.

Пуцік сам не знав, на що проковтнув погане зілля доктора Каца. І що було найгірш усього: тоді тільки й почув, що не треба було ковтати, як уже нічого не осталось у чарці; але те зілля не було таке гірке і погане, як було гірко й погано в нього на душі. Коли він увійшов у свою розкішну спочивальню, дуже гірко всіміхнув ся, дивлячись у дзеркало на свою тоненьку і кволу постать, на біляве худе обличчя з маленькими блакитними очицями, на худі руки, що висїли, мов дві хмелеві тичини. Пуцік не витримав і заплакав, мов дитина.

— О, я тепер усе, усе оддам за силу, за міцний голос, за... за красу.

— Хто там? — спитав Пуцік, швидко втираючи сльози.

— Се я, Василь, ваш вірний слуга.

— Увійдіть.

— Мені здаєть ся, пане бароне, що нам треба шукати иншого лікаря.

— А доктор Кац?

— Доктор Кац? Послухайте мене, стару людину! Викиньте се зілля за вікно, або шукайте иншого лікаря.

— Ні, ні, сього не можна. Тітка не схоче. Як же ми візьмем другого доктора. Се буде дуже неделікатно.

— Ой, не дурнож усі казали, що ваш тато вмер не од хвороби, а од делікатности. Я чув, що приїхав якийсь чудовий доктор. Живе він у лісі, в хаті вашого лісничого. До нього багато людей ходить і такі чуда розказують. От колиб ви, пане, до нього поїхали.

— Тітка не пустить.

— Вибачайте, пане бароне! Хиба ви мала дитина? Коли стара пані сяде грати в карти з доктором Кацом, тоді можна в них і голову вкрасти, то вони не почують. У таку добу я вам приведу в садок коня і ви поїдете нишком у ліс.

— Добре, — одказав весело Пуцік.

Василь — старий дворецький, вийшов із кімнати. Пуцік довго не спав. Зорі мигтіли в високому, таємному небі, ніч тихенько зазірала у вікно. Червоні й блакитні смуги простягли ся од вікон. Залізний рицар, що держав лямпу в руці, наче заворушив ся. Десь миши заскребли в темному кутку. Пуцікови приснило ся, що він лежить у колисці, а якась жінка співає йому тихенько:

Ой люлі, люлі,
Та налетіли гулі,
Сіли на воротах
В червоних чоботях.

Він чув, що його годувала не рідна мати, а якась чужа жінка, що в неї вмерла своя дитина: вона не сміла плакати, бо се погано було для маленького барона. Але вона на певне плакала: не сльозами, а серцем. Через те може й барон був такий кволий, сумний та чудний.

— Чогож ти зникла? Чом не співаєш? Заспокій мою душу. Зирни ще раз на мене ласкавими, натомленими очима! Поклади мені на голову свої жорсткі, працьовиті руки! — шепотів у сні Пуцік.

Барон не чхав і не кахикав цілий день. Певне доктор Кац думав, що то зробило його універсальне зілля „Не чхай!“ І дуже був веселий.

Коли Пуцік вийшов у садок, кінь стояв під липою і махав головою. Ласий не швидко спускав ся з гори. Каміння летіло зпід копит і гуркотіло, падаючи в яр; але дорога була широка, Пуцік не бояв ся, хоч йому

довело ся вперше їхать без челяди. Він майже зрадів, коли побачив, що замок остав ся далеко за ним і мрів, як пташина клітка. Незабаром він виїхав у поле. Свіжі нахощі вабили і заспокоювали душу. Пуцік не міг одвести очий од чарівної картини. Його груди наче поширшали; очіці блищали; на блідих устах, що завше були міцно складені, сяв дитячий усміх. Йому хотілось полинуту туди, де співали жайворонки. Наче він

вперше бачив се блакитне, безкрає небо і поле, по якому плили зелені хвилі жита.

— Ну, їдьмо, Ласий, далі! — гукав він на коняку. Запахло дубовим листом, суніцями, грибами. Пуцік спинив ся. Зліз із коня і ляг під деревом. Ласий почав щипати травичю. Пуцік не чув ся, як заснув. Коли прокинувся — сонечко було вже низенько.

— Лишенько! Сеж я заснув. Може тітка тепер турбуєть ся, що мене нема? Але я не верну ся до дому, поки не побачу лікаря, що живе в хатці лісничого.

Пуцікови здавало ся, що він памятав туя хатку, а проте заблудив ся і довго блукав у лісі Доріжки переплутались, мов коріння дубів. Зробилось темно і сумно. Пуцік не знав і сам, куди йде. Він сподівався надибати лісничого. Гільки зашелестіли і наче жіночий голос крикнув: „Ратуйте“!

— Го, го го-го! — одгукнулось у кінці ліса і знов стало тихо. Ласий кинув ся в бік; брикнув ногами, скинув Пуціка на землю, і побіг просто, не розбираючи дороги. Пуцік не дуже забив ся, бо впав на мох.

— Ласий, Ласий! — гукав він тоненьким голосочком, прислухуючись, як хрустіли сухі гільки під його копитами. Пуцік біг, падав, уставав і знов ішов ледви переводячи дух. Серце в нього тріпалось; у голову наче хто стукав маленькими молоточками; в горлі пересохло. Він драпав руки об тернові кущі, иноді попадав обличчям у павутину, що заліпляла йому ніс і рот. Гнилий пень, що світив ся в темряві, здавався йому вовком. Вийшов місяць. З величезних дубів та сосен потягли ся, наче срібні ниточки, росинки замигтіли алмазами на квітах та стеблинах.

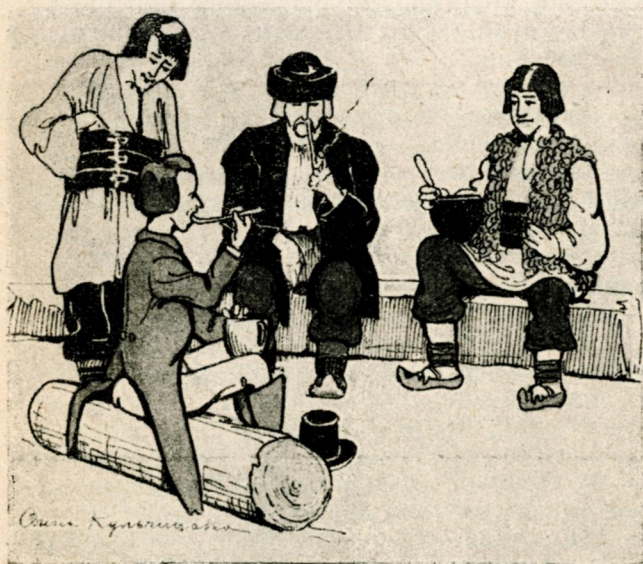
— Що се маячить ся під кущем? — міркував Пуцік, спиняючись. — То був маленький зайчик; він щось швиденько уминав та озирав ся на всі боки; вуха то стирчали в гору, як кінці хустки, то знов пригинали ся до спини. Пуцік підкрав ся нишком до зайця, щоб краще роздивить ся; гілька хруснула у його під ногою. Зайчик поворушив вусами, прислухав ся і в мить зник у кущах. Ліс почав рідіти, далі тільки де-не-де стояли молоді осики. Кущі чебрику та материнки віяли пахощами. Пуцік усе йшов та йшов. Через кільканацять хвилин побачив огнище, а біля нього ходили якісь темні постаті. Забрехали собаки.

— Мовчи Рудько! Цить Босько! — гукнув на їх чабан, махаючи дручком.

— Хто ти такий? — питали в барона чабани. Пуцік не хотів казати, що він пан. Йому хотілось подивити ся на чабанів із иншого боку. Він звик, що перед ним скидали шапки та низенько кланяли ся. Веселий сміх втихав. Обличчя робились якимись деревляними. Наче вони боялись показати свій розум.

— Я слуга з замку. Мене пан послав до лікаря, а я в лісі заблуdiv ся, — казав Пуцік.

— Тай не добрий же твій пан. Такого малого хлопця послав у ліс. Хйба в нього челяди мало? — сказав чорнявий чабан Грицько Пуцік нічого йому не

одказав. — Нехай думаютъ, що я малий. Побачу, що з того буде.

— Я й сам хотів порадить ся з лікарем, бо часто слабую, — додав барон.

— Хлопці, юшка готова! А тиж чого стоїш? Сідай з нами та покоштуй нашої чабанської страви. Як вона тобі подобаєть ся після панських витребеньок? — казав Грицько сміючись.

— Мабуть його там медом та маком годують. Ич який кволій та білий, — додав другий чабан.

Пудік дуже виголодав ся; взяв деревляну ложку тай почав їсти — аж прицмокував.

— Які в сього Грицька гарні та міцні зуби. А сам вродливий — хоч картину з нього малюй. І на що чабанови така краса? От, як би се мені, — міркував Пудік, із заздрістю дивлячись на Грицька.

— Щож ти там, хлопче, робиш? — спитав Грицько.

— Попугая доглядаю.

— Що се таке? — спитали хлопці в одну душу.

— То така зелена птаха, що вміє говорити.

— Се ти нам побрехеньки розказуєш. Ти думаєш, що ми прості люди, то з нас можна глузувати? — сказав з серцем Грицько. Аж очі в його блиснули.

— Ні, я не брешу. От, коли небудь прихось у замок, то побачиш.

— Добре. А як ти брешеш, то я тобі намну чуба.

— Бережи ся його, хлопче, він підкови гне. З ним не можна жартувати, — казав Охрім.

— Якого дива в світі нема? Може та птаха і справді говоре? — додав худий, довгий хлопець у постолах та в латаній свитині.

— Се б і я собі купив таку кумедію, — додав Грицько. — Скількиж вона коштує?

— Сто рублів.

— Сто рублів за якусь птаху, що тільки говоре? Та може й не все до ладу? Напряде сїм мішків гречаної вовни, а пани втїшають ся.

— От, нікуди гроший кидать.

— За сто рублів яб собі купив цару волів, що бачив на ярмарці, — додав Грицько.

— А яб поставив хату.

— Яб купив собі чоботи, гарну свитку, смушкову сиву шапку, червоний пояс. В неділю наняв би дівчатам музику. Яб їм дав раду! — сказав хлопець у постолах.

— Можеб тільки думав усе купити, та в один день і прогуляв би? — сказав Грицько.

Хлопець у постолах дуже образив ся. Насунив ся і вмовк. В його був батько пияниця, що зовсім знищив сімю.

— А ти, хлопче, чом не дякуєш Богови за хліб, за сіль? — спитав Грицько в Пуціка.

— Та він уже лупає очима, як сова; мабуть спати хоче? Лягай, хлопче, на теплому піску, а то в тебе така одежа, що в ранці змерзнеш.

— Чого ж ти, хлопче, не лягаєш спати? — сказав один чабан.

— Мабуть він скучає за своїм паном папугаєм? — сказав Грицько.

— Тай сам він наче приборкана пташка, — додав хлопець у постолах. Чабани ще довго гомоніли; Пуцік і не счув ся, як заснув.

На другий день Пуцік прокинув ся дуже рано; простяг руку за срібним дзвінком, щоб покликати слугу тай ухопив синій дзвоник, де заночувала якась червона комахка. Пуцік весело засміяв ся, дивлячись на квітку, аж луна пішла попід лісом.

— Гей, хлопці! Чи не проведе мене хто небудь із вас до того лікаря? — гукнув Пуцік до чабанів.

— Я піду з тобою, з охотою, бо мені дуже цікаво подивити ся на такого чудосія, — сказав Грицько. — Був у нас на селі ледачий парубок. Огурив ся так, що й їсти лінував ся, а не то що діло робить. От, його й навчили. Пішов він до того лікаря. Не знаю, що він йому зробив, але тепер не можна хлопця пізнати: зовсім инший став. Працює за двох, наче та бжкола.

Сі речі ще більше зацікавили Пуціка.

— Дак ходім швидче, — сказав Пуцік. Грицько як пішов, то він за ним не міг втрапити.

— Стій, стій! Куди ти біжиш? Я не можу так швидко йти, — гукав Пуцік тоненьким голосочком, плутаючись маленькими ногами в траві.

— Кепська твоя справа! — сказав із реготом Грицько.

Пуцік дивив ся на гарного чабана та думав: „Оддав би я вам своє багатство ще й баронство на придачу, щоб бути таким гарним, міцним та веселим, як сей Грицько“. В чабана тим часом з думки не йшов той понугай, що коштував сто карбованців.

— Мабуть у того пана гроший, як полови? От щаслива людина! Хоч би мені в сні приснило ся таке життя.

Грицько все розпитував Пуціка про життя в замку

та про панів. Отак балакаючи, вони прийшли до хатки лісничого. Грицько постукав у двері. З хати вийшов горбатий пан з гострим поглядом і сивою довгою бородою.

— Се ми до вас прийшли, — почав Грицько таї-спинив ся, бо не знав, чи казати йому правду. Він зовсім не хворий, а тільки йому цікаво було подивити ся на лікаря.

— Колиб не розсердив ся? — міркував Грицько.

— Гм, пан та чабан у двох до мене прийшли. А яка в їх хвороба? — побачимо.

— Увійдїть, — сказав лікар.

— От і не вгадав! Вибачайте пане, сей хлопець такий же пан, як і я, — сказав Грицько.

— Ви вгадали. Я барон із замку.

Лікар подав йому руку.

У Грицька очі все ширшали та ширшали і зробили ся такі круглі, як у сови, що сидїла в кутку та дивила ся на його жовтогорячими очима.

— От тобі й бачиш! А яж думав, що то мале хлопця, та ще й глузував із його, — міркував Грицько.

— Підожди трохи в сїнях, а я з паном бароном побалакаю на самотинї, — сказав лікар Грицеві.

— Щож у вас болить? — спитав лікар у Пуцїка. Він розказав, що в нього нічого не болить, тільки якась кволість. Дома він мало і без смаку їсть. Тільки й їв учора вперше зі смаком чабанську юшку.

— Ви маєте якесь невинне бажання, що не дає вам спокою.

Пуцїк аж почервонїв.

— Я повинен знати все — тоді тільки я можу вас лічити.

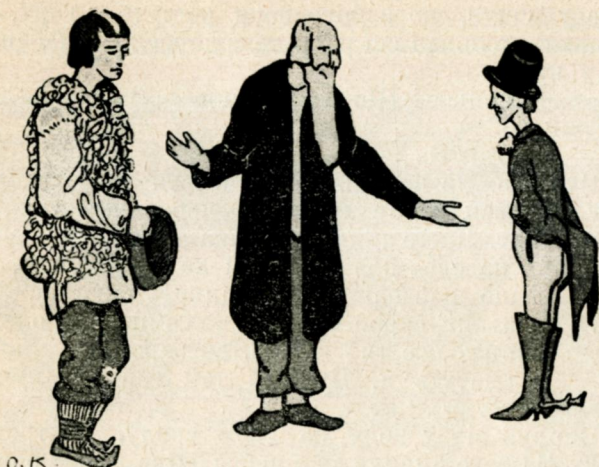
— Я... я завидую тим людям, що мають силу й красу; але ви в сьому не можете менї допомогти. От наприклад сей чабан; я не можу нанього дивити ся без заздрости. На що йому така краса?

— Добре. Я знаю вашу хворобу. Нехай увійде чабан. — сказав лікар і гукнув на Грицька.

— Слухай, хлопча, хотїв би ти бути паном?

— Ой, не глузуйте з мене, пане лікарю! У мене з думки не вийде панське щасливе, безжурне життя. Що хочуть те й роблять. Як хочуть, так і живуть. Сказано — як у Бога за пазухою.

— Пане бароне, хочете ви з ним поміняти ся? Але пам'ятайте, що я можу переробити ваш вид, а не душу. Ви мати мете його тіло, а він, мов дві краплі води, буде нагадувати вас. Ви будете чабаном і житимете в селі, а він буде бароном і житиме в вашому

замку. Через місяць, не раніше, в одну годину, в одну хвилину, поки сонце не зайде, ви повинні прийти сюди і сказати, чи хочете знов на місяць остати ся кожний на своїй посаді, чи ні. Згожуетесь, чи ні?

— Я згожуюсь, — одказав Пуцік. Йому дуже хотілось зробитися гарним та дужим.

— Гм, з такого гарного хлопця та перевестись на казна що?

Гриць на хвилину задумав ся, потім згадав, що він буде паном, бароном, який мати ме право кидати гроші на свої примхи і житиме в розкішному замку, де челядь буде йому, мов болячці, годити.

— Згожуюсь, — одказав Грицько міцним басом.

— Скиньте вашу одежу, — сказав лікар чародій. Пуцік та Грицько почали роздягати ся, руки в їх тремтіли, мов у пропасниці.

— Еге, нехай же барон дожидає, коли я вернусь із замка, — міркував чабан.

— Невже сі черевички, які тільки може прийдуть-

ся на жаб'ячу ніжку, я зараз одягатиму? — питав себе здивовано чабан.

В маленьку чарку лікар улляв червоного зілля, а в велику зеленого. Червоне випив чабан, а зелене пан барон. У Грицька аж зуби залякотали з переляку по чарці, а Пуцік трохи не впустив свою до долу. Він відразу почув, що в його ноги ростуть у гору, плечі ширшають, голова і всі риси теж виресли, а чабан наче впав у низ.

— Лишенько! Що се зо мною коїть ся? — міркував Грицько.

— Одягайтесь, — сказав лікар.

Пуцік надів великі, важкі чоботи і всю чабанову одягу, а чабан надів маленькі черевички з баронських ноженят. Лікар підвів Пуціка до цебра з водою; він зирнув на своє обличчя, тай не няв віри. Обернувся, думав, що в цебер Грицько дивить ся, а перед ним стоїть маленький барон Пуцік в аксамитовій одязі.

— Грицько, се ти? — спитав барон.

— Та мабуть я. Чудасія тай годі! А нуж і я подивлю ся?

Зирнув він у воду на свою вроду, та трохи не плюнув. На його дивило ся з цебра бліде, кволе обличчя з тонкими, блідими устами і маленькими сумними очима; русяве волосся, як обсмоктане, висіло до плеч. Одяга обліпла на йому, наче швець украв чимало оксаміту.

— Не забувайтеж, що вже ви не пан барон, а чабан Грицько, — сказав лікар.

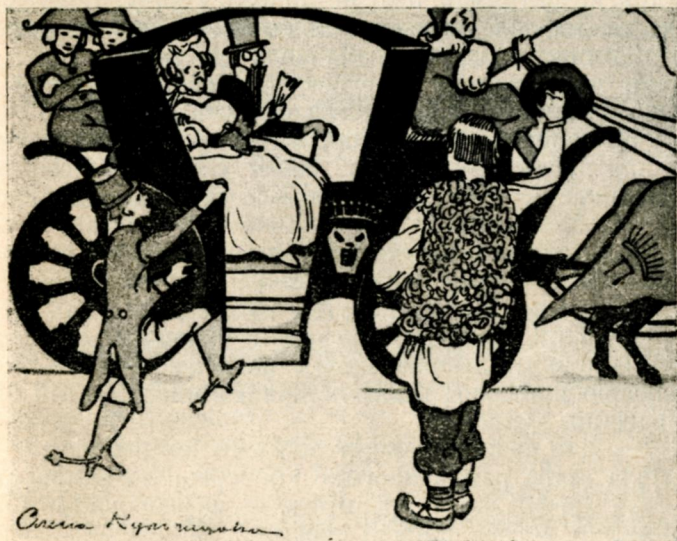
— Тебе моя тїтка зватиме Пуціком, — сказав барон до чабана. Дякуючи лікарю за те, що він переробив із пана чабана, а чабана на пана, гості вийшли дуже веселі з хати. На дорозі надибали коляску, де сиділа пишна пані, поруч із нею сидів старий пан із довгим носом, у золотих окулярах. Накопиливши товсті губи, він щось нишком бубонів до пані, а вона хитала головою і підводила маленькі очі до блакитного неба. Коляска спинилась. Пуцік так зрадів, що не поїде в замок, що плигнув мов коза через рівчак. Чабан теж хотів плигнути за ним, та забув, що в нього вже не чабанські ноги, тай полетів сторч головою. Коли коляска спинилась, пишна пані сказала, дивлячись на чабана:

— Що се ти, Пуціку, зробив? Як ти нас налякав! Ласий прибіг сам у двір. Я думала, що ти неживий. Сподіваюся, що ти не будеш у друге їздить сам у ліс.

— Поцілуй руку, — казав нишком барон.

Чабан поцілував паню в руку і тітка трохи пом'якшала.

— А чого се ти стоїш перед паном та панією в шапці? — гукнув зі злістю на певного барона док-

Світлана Кучерикова

тор Кац. Пуцік згадав, що він не барон, а чабан; скинув шапку, низенько вклонився і сам чув, що в нього обличчя зробилося мов деревляне.

— Як тебе зовуть? — спитала пані, дивлячись на чабана в лъорнет.

— Пу... Грицьком, — одказав Пуцік.

— Який гарний хлопець! — сказала пані.

— Що там гарного? Певний мужик, — одказав доктор Кац і ще більш нахилив губи.

— Грицько, хочеш служити в замку? — спитала пані. Пуцік збілів. Не знав, що й говорити.

— На що вам такого дурня брати? — одказав чабан.

— Еге, як він швидко увійшов у свою нову роль, — міркував барон.

Сідай швидче, Пуціку, бо коні не стоять, — сказала тітка.

Чабан задер пишно голову і сів поруч із тіткою. Коні полетіли, як пташки по шляху, здіймаючи пісок. Коли коляска зникла, Пуцік почав вистрибувати та співати. — Гоп-гоп! — гукав він на все поле, прислухуючись до свого міцного голосу. Переходячи через мосток не витримав, щоб не зирнуть у воду. Йому здавалося, що він упився міцним медом.

Тимчасом коляска підїхала до замку. Грицько завше був сміливий парубок; про нього товариші не дурно казали, що він і чорта схопить за роги.

Коли він зробився паном і ніхто не догадувався, що він чабан, то він став ще сміліший. Його все зацікавило в замку, але треба було так дивитися, наче се для нього дуже звичайна річ, яку він бачив що дня. Коли він із тіткою та доктором Кацом увійшов у кімнату, де сидів попугай, стара пані сказала:

— Чи не вивчив попугай що небудь нове?

Зелений попугай, що сидів у клітці на золоченому обручику, лукаво зирнув на паню круглим оком і виразно приказав, зітхаючи, мов людина: „О, мій бідний цюцік, куцік!“

— Хто се його навчив таких нікчемних річей? — спитала стара пані здивовано і почервоніла, як півонія.

— Треба зараз розпитати, — сказав доктор Кац, здіймаючи в гору широкі брови.

— Покличте мені зараз обер-попугайчика!

Через хвилину в кімнату увійшов обер-попугайчик. В нього на шапці було попугаяче перо, а на ший висів золотий маленький попугайчик із алмазними очинцями.

— Пане обер-попугайчик! Кажіть мені, який ваш головний обовязок? — спитала люто стара пані, махаючи нетерпляче віяльцем.

— Мій обовязок? Мій обовязок, ясновельможна пані, учить говорити на різних мовах вашої милості попугая.

— Бідний Пуцік, Куцік, Цюцік — забелкотів попугай, плутаючись у словах, як в огудині.

Обер-попугайщик затремтів, як осиковий лист. Упав на вколішки і промовив тремтячим голосом:

— Ясновельможна пані!... Змилюйтесь! Я... я... я... не вчив пана попугая сих нікчемних річий. Се мабуть мої вороги мені яму копають.

Зелений попугай наче дражнив ся і так весело вимовляв свого Куціка та Цюціка, наче йому повинні були дати за те велику нагороду.

— Ясновельможна пані! Се напевне мій помішник таке зробив: він спить — дак і тоді баче, що сидить на моїй посаді.

Встаньте! — сказала поважно пані. — Покличте сюди пана попугайщика.

Обер-попугайщик схопив ся з колін, обтрусив одежу і став біля стіни. Прийшов попугайщик блідий і стурбований. На ньому була трохи інша одежа. На шиї висів срібний попугайчик із коралевими очима; але шапка була без попугаячого пера: там гойдав ся соняшник. Попугай кричав усе своє — аж присідав.

— Ви чуєте, що він говорить? — спитала в попугайщика люто стара пані.

— Чу-чу-чую; але я не вчу попугая говорить. Мій обовязок видавати йому зерна.

— Обер-попугайщик каже теж, що не винен! — мовила суворо пані.

— Се напевне мій помішник; він тільки про те й думає, щоб бути на моїй посаді; він радий мене в калужі втопить; але він вибрав невірну стежку і се більш належить до пана обер-попугайщика, а не до мене. Моя хата з краю.

— Покличте зараз пана помішника попугайщика, — гукнула зі злістю пані. Тимчасом обер-попугайщик із попугайщиком почали любенько розмовлять, як два рідні брати. Увійшов помішник попугайщика.

— Се ви навчили попугая плести таку нісенітницю? — спитала дуже люто пані.

— Ясновельможна пані! Я сього діла не знаю. Мій обовязок вашої милости попугая годувати. Присягаю ся сим пів-попугайчиком, що я ношу на грудях за мою невсипущу працю, що я мій обовязок роблю з радістю і охотою. Я ніколи й зернятка не втаїв... — він скося зирнув на попугайщика, в якого од злости зачтав ся соняшник на голові.

— Я не вмію в каламутній воді рибку ловить.
 — Ну, ну, ну! Се ви не діло говорите, — перебив доктор Кац.

— Певне, — додала пишно пані. — Треба дізнати ся, хто осмілив ся навчати смирного попугая гово-

рити глумливі, нікчемні річі про мойого небога, якого я зву Пуціком, казати бідний. Який же він бідний? Хто осмілить ся назвати його бідним?

— Се напевне праця пана підпомошника, — сказав помішник лукаво.

— Покличте швидче підпомошника, — гукнула лютим голосом стара пані. Прийшов підпомошник; у нього на шиї, на шовковому мотузочку висів дерев'яний попугайчик із очіцями з червоного скла.

— Се ви мого тихого, смирного попугая навчили говорити такі вільні річі? — спитала пані люто і потрощила своє японське віяльце на дрібні шматки.

— Ясновельможна пані! Я маленька, зовсім маленька людина. Мене можна задавити, як комара, і тільки мокра пляма зостанеть ся...

— Як ти смієш зо мною так говорить? Типови-нен мовчать.

— Еге-ге! Се певне його рук праця, коли він голову здіймає, — сказав доктор Кац. Проте бідний підпомошник зовсім не здіймав голови.

— Я в сьому ділі не повинен і буду говорить, хиба ви мені рота завяжете. Хоч зараз зніміть із мене сього деревяного попугайчика і проженіть із замку.

Тимчасом у кімнату увійшов дворецький і попросив, щоб йому дали секретну „авдієнцію“. Всі ви-йшли з кімнати і стояли біля дверей в темному коридорі та прикладали вуха по черзі до щілини, щоб по-чути, кого дворецький обвинуватить, та згадували Царя Давида і всю кротость його, але нічого не було чути, тільки чути було, як годинник наче вимовляв: „чи так, чи не так, чи так, чи не так“.

— Вибачайте, ясновельможна пані і ви пане барон, що я казатиму. Тут ніхто не повинен, — казав дво-рецький, що може один у замку ніколи не бояв ся казати правду.

— Як ніхто? Від когож попугай, сей слухняний попугай, якому з роду не приходило ся говорить свої власні речі, ось так заговорив? — казала стара пані перебираючи товстими пальцями поломане віяльце.

— Ви колись самі з паном Кацом розмовляли про пана барона, та про слабого цюціка, що лежав на подушці, бо зів багато ласоців. Певне в попугая од-била ся в голові ваша розмова; але попугаячі мізки не дуже второпали і...

— Бідний Пуцік, куцік, цюцік, -- почав знов по-пугай і таке виробляв у клітці, наче танцював менуета. Стара пані почервоніла, як півонія. Доктор Кац виря-чив очі зпід окулярів, а пан барон аж за боки брав ся з реготу.

— Щож нам тепер робити? Його не можна по-казати гостям. Попугай, яким я так тішила ся, бо ні в кого не було такого вченого і слухняного попугая, белькоче якусь нісенітницю. О-о-о!

Заспокійте ся, моя пані кохана. Може його можна як небудь перевчить. Покличте пана обер-попу-гайщика. Нехай він його пе-ре-учить на инший ма-нер, — сказав Кац.

Покликали знов обер-попугайщика.

— Переучить? О, я його знов зроблю слухняним, — одказав весело обер-попугайщик і підморгнув помішнику, а помішник легонько штовхнув підпомішника і всі веселі вийшли з попугаєм з кімнати, радіючи, що кара їх на сей раз минула. Обер-попугайщик усе міркував: щоб таке зробити, щоби погана птаха зовсім забула нікчемні річи та вивчила такі, які повинні говорити

о.к.

благонадійні попугаї, що виховують ся в пансьькому замку? Нещасний думав три дні та три ночі; не спав, обертав ся на розкішному ліжку, наче в перині завели ся якісь кузьки, що його дуже кусали; але инша думка, що ворушить ся в людсьькому мозгу, буває гірш усяких кузьок і не дає спати навіть спокійним людям. Обер-попугайщик хотів міцно сидіти на своїй посаді, от і пригадав у ранці чудову кантату, що починала ся так: „Нема найкращого, нема найславнішого, нема найрозумнішого від нашого ясновельможного пана барона. Слава пану барону, слава і пані і во вік віка“.

Пан барон так на-реготав ся, дивлячись на кумедію з попугаєм, що з великим вдоволенням сїв обідати в червоній залі під музику. Але він з роду не чув такої чудової музики. Заслухав ся, тимчасом льокаї витяг в його тарілку зі смачною стравою.

— Куди се вони так хапають ся? — міркував барон. — Наче під нами земля горить. — Він звик їсти повагом, а тут тільки що накладе ложку, щоб трохи

одпочити, як тарілка зі стравою летить із під самісїнького носа. Взагалі він підвів ся від стола не ситий й не голодний. Чогось йому не ставало. Чи він їв мало хліба? Чи юшка була рідка? Хто його знає, чого йому тоді бракувало. Чорну каву він покоштував і не пив. Пішов потім у садок дивити ся на водограї, що весело бреніли між запашними квітами. Цілий день він похажав по садку; або дивив ся на гарних ситих коний, бачив, як гнали товар із поля.

— Се все, все моє, — міркував барон. Йому хотіло ся танцювать і співать. Він заспівав, та спинив ся, бо не знав, чи годить ся баронові співати сільські пісні. Тай голос у нього був дуже тонкий і слабкий, як у комара.

— Ну, те все дарма! Проте я ясновельможний пан. Он у мене дворецький пишний, колиб я його побачив на селі, то напевнеб думав, що то сам барон, а тепер він мені низько кланяєть ся. От тільки тітка трохи люта баба; але щож то вже за хлопець, щоб баби бояв ся?

— Не думайте, пане бароне, що я тут поживу з місяць, тай повернусь знов на село. Еге, на дурня напав! — так міркував чабан Грицько і увійшов у замок, де сиділа стара пані з доктором Кацом біля шахів. Дивив ся Грицько, дивив ся, тай заснув у кресельці. Йому приснило ся, що він іще мале хлопя, пасе овець на полі. Огнище горить, у казані кипить юшка з салом, аж булькотить, та так смачно пахне. Грицько хотів крикнуть: „Хлопці, ідіть вечеряти!“ Коли ввійшов місяць із хмари і освітив усе поле, кожду стеблину, тільки ліс малював ся темною смугою. Щось заворушило ся в кущах, наче загоріли ся дві свічки... ближче, ближче; він баче, що до овець підкрадаєть ся страшний вовк і от-от ухопить ягня,

— Гей, Панасе, Охріме, Рудько, Босько, цюцю! Переймайте його, хлопці, переймайте! — гукав барон лежачи в кресельці.

— Пуціку, що се ти? Схамени ся! — гукала тітка.

— Бароне прокиньте ся! — казав докгор Кац і трусив барона, як порожну торбу. Нарешті барон одкрив очиці і здивовано озирав ся навкола; він довго не міг зрозуміти, чого се він опинив ся в замку.

— Чи не говорив я чого небудь непевного? — спитав він з жахом.

— Тобі щось приснилось страшно, — одказала тітка. — Іди в свою спочивальню. Тобі пора спати, а ми трохи поговоримо з доктором Кацом.

— Гм, деж моя спочивальня? — сказав барон сонним голосом.

— Ото, як заснав ся! Не знайде дороги. Бережи ся, щоб не заблудить ся! — казала тітка, жартуючи.

Довго барон блукав по замку, поки не надибав льокая, що показав йому спочивальню. На другий день

пішла чутка по замку, що пан барон так любенько упив ся, що не міг утратити в свою кімнату. Про се говорив обер-попугайщик із жінкою і майже тая наймичка, що ходила за свинями і в замку з роду не була. В ранці доктор Кац, як тільки побачив барона, то зараз доскочив до нього і спитав солоденьким голосом:

— Язык?

— Що таке? — спитав барон.

— Покажіть ваш язык.

— Гм, мене мати колись била за те, що я показував языка, — одказав барон.

o.k.

— Хі-хіхі! барон жартує, — казав доктор Кац. — Але покажіть язичок.

— Може у панів такі звичаї, то чому ж не показать.

— Поганий язык, дуже поганий. — Доктор Кац покрутив головою.

— Се я не от вас першого чую; всі кажуть, що в мене поганий язык, бо як дам кому прозвище... — барон спинив ся, зирнув у дзеркало тай згадав, що він не веселий парубок Грицько, в якого був язык, мовшило. Кац побіг у свою кімнату і приніс пляшку і велику чарку; улив туди з пляшки і подав барону.

— Дай Боже здоровлячка тїтці й вам! Нехай з нашого замку всяке лихо тїкає, а добро прибуває. Ще дай Боже мед-горілочку пити та весело жити. — Барон, приказавши се, випив чарку з одного духу, потім плюнув і скривив ся.

— Ну й горілка, цур їй! На що вже наш шинкар людий дурить та ка-зна що сипле в горілку, а такої і в нього нема. Гм, а може Німець хотїв з мене поглузувати? Ич, горло наче хто нитками зшив.

— А чом же ви не випете за моє здоровлє? — спитав барон лукаво в лікаря.

— Що се ви з мене старого глузуєте? Я, хвала Богови, не слабий.

— Тай я не слабий. Чогож се ви менї дали? Я думав, що се горілка.

Доктор Кац роззявив рота і вирячив очі.

— Чи виж не знаєте, що се моє універсальне зїлля?

— Та хибаж я хворий? На що менї зїлля?

— Ви не хворий? Та що се з вами скоїлось, пане бароне? Я знаю вашу хворобу, як власні пальці на руках.

— Але я не буду ковтати се капосне зїлля.

— Як, не... не будете? Я піду, скажу старій панї, що ви мене не слухаєте. Мій покойний дїд був лейб-медиком у кошаиному царствї і сам король...

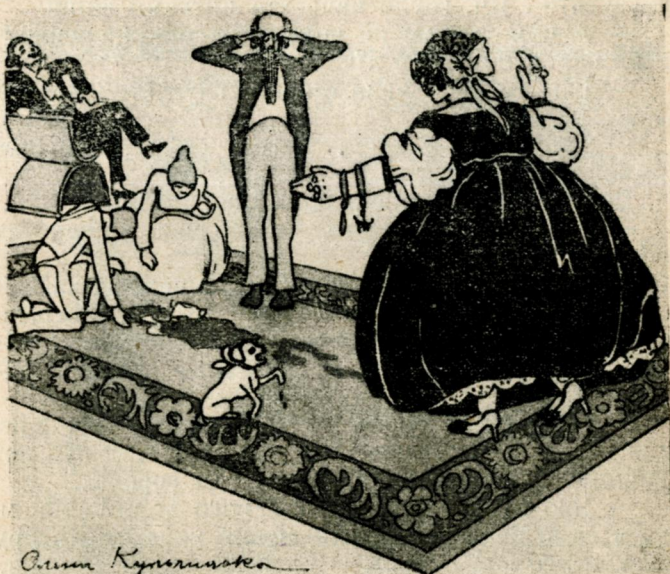
— Про мене йдїть хоч до свого дїда Лейби мідника у саме пекло скаржити ся на мене, а я в друге не покоштую сїєї отрути, — одказав сміливо барон. — Бачите, у мене аж губи скривило на бік, — додав сердито. Доктор Кац роззявив ще більш рота і впустив пляшку до долу; вона розбила ся на дрібні шматки і універсальне зїлля потекло на дорогий килим. Кац скаменїв. Барон упав на стілець і зареготав ся.

— Чого се Пуцїк так регоче? — спитала здивовано стара панї, входячи в кімнату і теж скаменїла на порозї.

Кац ожив, зворушив ся і подзвонив у срібний дзвонок. Прибігла челядь — горнишні й лакеї почали вбирати, мести, скребти дорогий килим. Та що їх було дуже багато і кожний сподївав ся, що другий вбере краще, то не диво, що на килимі остав ся шматок скла.

Улюблений мопсик старої пані, дуже ніжний і делікатно вихований мопс урізав ніжку. Стара пані розлютувала ся на доктора Каца, а доктор Кац трохи не плакав, що його універсальне зілля все витекло; поки він зробить нове, то бідний цюцік пропаде.

Барон побіг у сад, приніс подорожнику тай привязав до ніжки. Цюцік так верещав на всі кімнати.

Олесь Козмичук

що в старої пані зробилась істерика. Коли всі заспокоїлось і цюцік заснув на шовковій подушці, тітка сіла за шахівницю з доктором Кацом, який навмисно програвав, щоб розвеселить стару паню.

Барон засвистав і пішов у садок.

— Пуцік, Пуцік, — гукала з балкона тітка свого небога.

— Що там ще скоїлось? — спитав барон нетерпляче.

— Чи тиж не знаєш, що тобі не годить ся ходити у таку спеку? Може бути запалення мізгу, як у твого покійного дядька.

— Чогож він запалить ся? Хиба там сірники лежать? — сказав зі сміхом барон. Повернув ся на закаблуках і пішов знов у садок.

— Пу-ціку, згадай про несподівану смерть твого дядька, — гукала з балькона тітка: але барон уже не чув. — Ідїть, доженїть його. Приведїть сюди перед мої очі. Що се таке? Я вас питаю, відкіля се вітер дме? — питала стара.

— Мабуть, моя панї кохана, з вікна, або з...

— Пане Кац! Де ви свій розум сховали? Я питаю, що се скоїлось із наших Пуціком? Коли він так зо мною смів говорити? Ідїть розпитайте, відкіля він сміливого духу набрав ся. Може він з ким небудь бачив ся?

— Добре, моя панї, я розпитаю тонко, дипломатично, розумно. Не дурнож колись сама маркіза Терень-Берень казала, що я найкращий дипломат, ніж усі дипломати взагалї і що я пішов зовсім не по своїй дорозї. Хе, хе. Зараз, зараз, моя панї кохана.

Доктор Кац пошкандибав у садок, сїв на ослонці; йому дуже не хотїлось робити собі ворогів; він міркував так: я тут любенько одпочину; який сон менї приснить ся, те я й скажу старій панї, або напишу на папері, або в конфіденціальній розмові. А-а-а! — Доктор Кац позїхнув і міцно заснув. Тимчасом барон міркував, ходячи по садку.

— Ні за що не вернусь на село. Нехай певний барон ганяє волів, а менї й тут добре. Барон підійшов до ставка; маленькі ноженята послизнули ся і він покотив ся з берега у воду.

— Рятуйте! — крикнув він тоненьким голосочком. — Як я умів плавать та поринать не гірше, ніж сї гуси, — міркував барон, дивлячись на лебедїв, що плавали юрбою оддалїк, серед ставка. Те місце, де впав барон, було не глибоке, але дуже вязке; його ноженята плутались у траві та лататтї і він не міг вилїзти на крутий берег.

Доктор Кац бачив дуже гарний сон, сидячи на ослонці в холодку; він прокинув ся, понюхав тютюну не з рїзка, як проста людина, але з срібної скриньки, де намальована була маркіза Терень-Берень; далї почав прислухувать ся. Йому попереду здавало ся, що нявчить якесь котеня біля ставка, потім він дограв

ся, що котеня не може казати: „рятуйте!“ Старий устав із ослонця і пішов до ставка.

— Ей Кац, Кац! Киньте мені весло з берега. Я не можу вилізти, бо берег дуже слизький, — гукав Пуцік.

Доктор скаменів на хвилину, потім сплеснув руками і тільки що нахилив ся за веслом, коли його руда перука звалила ся з лисої голови і поплила по воді. Барон почав реготать, дивлячись на голову, що тепер більш нагадувала макогін.

— Чого ви смієтесь? В мене були гарні, золоті кучері. Маркіз Круть-Верть мені завше завидував. Я хотів, щоб вони ще краще вили ся і почав їх мазать зїллям, що я сам пригадав, та мабуть трохи перемазав, то вони в мене й вилізли, коли мені було трийцять років... Але ви регочете? З кого ви глузуєте? Мій батько був першим міністром у Бобовому царстві у славної цариці Чечевиці. — Кац по своєму звичаю, згадуючи се велике імя, хотів скинути шапку і тільки ляпнув себе по лисині.

— Давайте швидче весло, бо дай вам добра не було! Поки ви будете розказувать свої байки, завязну в глеї по самі уха,

— гукав із ставка барон. Доктор Кац подав весло; але барон не міг його достати і вдержать у рупці; сїпнув його рукою, і доктор Кац поїхав у ставок.

— Рятуйте, рятуйте! — гукав Кац із ставка. На велике щастя він був високий і довгоногий, як журавель; барон, не довго думаючи, плигнув йому на плечі, як маленьке жабеня, і виліз на берег. Тим часом весло поплило.

— Пане бароне, подайте отсю лопушину, а то я боюсь, що сонце розтопить мій мозок, — казав доктор Кац, затуляючи голову.

— Я кого небудь гукну з замку.

— Ні, ні, мій пане ласкавий, не треба, щоб в замок знали про сю несподівану катастрофу, — казав Кац і драпав ся на слизький берег і знов зсовував ся в глей та плував ся в лататтях.

— Але требаж що небудь робить, яку небудь вам раду дати; не будетеж ви до вечера тут місити глей, — казав барон і побіг по доріжці в мокрій одежі. Через годину прийшов підсадівник і витяг доктора Каца; але попередю він зовсім не пізнав його, що як кіт визирав із лопушини та місив ногами глей, наче баба тісто. Лебеді зібрались до рудої перуки, що нагадувала рибу камбалу. Хлопець зачепив її вудкою і витяг, як рибу, на берег.

— Хлопче, піди до мого лакея, кажи дати нову одягу, а сю висуши проти сонечка. Та нікому, чувш, нікому не кажи про сю несподівану катастрофу. Я рятував барона; він мені повинен дати нагороду. Ти скажи всім, що я кинув ся за ним у воду, але про те, що скоїлось з моєю головою, ані тельнь!

Кац посварив ся пальцем.

— От тобі на цигарки. Завтра будеш старшим садівником, — додав він поважно.

Хлопець не чув землі під ногами. Старшим садівником! От як здивуєть ся старший, коли побачить мене на своїй посаді. Мене, якого він завше звав ледачим дурнем, — міркував підсадівник, весело бряскаючи грошима.

— Барон дуже потайна людина; він не буде з тіткою балакати про мою перуку; але хто його знає? З ним справді щось скоїлось; він зроду не був таким сміливим і самостійним. Деж пак: без челяди поїхав у ліс; без челяди сам ходить, — міркував доктор Кац, поки його перука просихала на куці проти сонечка. Замоквий фризиєр знов убрав доктора Каца, якого стара пані в конфіденціальній розмові знов почала звать Куциком; добре що попугаї не чув.

На другий день пішла чутка в замок, що з доктором Кацом скоїлась якась „кацастрохва“ і що бідного садівника зіпхнули з посади, хто його знає за яку провинність, та посадили його помічника, що нічого не тямить; але його патроном був сам доктор Кац; проти сього не можна було нічого казати. Друга чутка була зовсім не весела і дійшла до старої пані.

З попугаєм щось погане скоїлось. Мабудь бідна птаха трохи пересиділа в темній кімнаті, куди посадив її обер-попугайщик, щоб вона забула говорить нікчемні річи про ясновельможного пана барона, та вчила кантату. Бідна птаха повісила голову і нічого не хотіла говорити. Обер-попугайщик хапався за голову і видрав пасмо зі своєї міцної бороди. Його жінка була така люта, що з великим вдоволенням вибралаб йому й дві; вона його урікала і в день і в ночі. Вона дуже бояла ся, що їх проженють із замку.

— Посади його в світлу кімнату, може він заговорить, — казала вона чоловікови. Але попугай і в світлій кімнаті не пускав і пари з рота; він так занудив ся в самотині, що не хотів і на сонечко дивити ся.

Прийшов дворецький Василь знов до свого пана барона і сказав потайне:

— Пане бароне, наш попугай ледві живий. Доктор Кац уже щось товче в своїй лябораторії, але що з того буде? Бідна птаха од його мудрих ліків зовсім пропаде. Може покликати того лікаря, що живе в лісі?

— Не... не треба! — одказав швидко барон. Він дуже збентежив ся, бо бояв ся, щоб лікар не підвів його та не розказав усім, що він непевний барон.

— За щож бідна птаха пропадатиме? Коли ваша ласка, йдїть та самі на нього подивити ся.

— Ходім! Я подивлю ся, — одказав барон і пішов до попугая.

— Бідна птахо, що з тобою скоїло ся? — спитав барон, дивлячись на попугая, що сидів у золоченій клітці.

— Бідний Пуцік. — Потім попугай, наче спохватив ся, і почав вимовлять: „Нема найславнішого та найхоробрішого“, і знов схилив голову як зовяла квітка, опустил крила і закрити очі.

— Зараз покличте доктора!

— Що буде, те й буде, але я не хочу, щоб через мою недбалість пропало живе створіння, — міркував барон.

Доктор Кац саморучно робив якесь зілля, що повинно було розрішити всякі попугайчі питання і хвороби; він хотів її назвати: „Антипопугайча михлюдія“. Він дуже радів, що пригадав таке гостре імення своєму новому зіллю.

— Чи запоможе, чи ні, а покоштувати можна, — міркував весело Кац. Зілля було вже готове і доктор Кац ніс його з великими тріумфом, коли в кімнату увійшов пан із сивою бородою. Кац уклонився так, як може тільки кланятися славний унук славного діда.

— Я доктор. Покажіть мені слабого попугая.

— До-до-доктор? — Кац здивовано зирнув зпід окулярів і трохи не впустив із рук „антіпопугаячу михлюдію“.

Тітка теж скипіла і нишком питала в свого небога: — На що він покликав нового доктора, коли вони мають свого замкового.

— Він лічив твого батька, — додала пані.

— Що, кажуть, умер од делікатности? Се панська хвороба, а в попугая мабуть своя, попугаяча натура; він не хоче вмирати од такої хвороби, — одказав барон сміливо. Стара пані сціпила зуби і трохи не потрощила віяльце, але згадала, що воно дуже багато коштувало. Їй хотіло ся видряпати очі новому доктору, але вона згадала, що вона дуже делікатна особа і має за собою цілий хвіст теж делікатних дідів та прадідів, що визирали на неї із золочених рям. Нічого було робить, як тільки промовити солодким голосом:

— Подивіть ся, коли ваша ласка, на нашого бідного попугайчика.

Нового доктора повели в ту кімнату, де сидів старий попугай.

— Побачим, побачим, як він йому запоможе, — міркував зі злостью Кац та скося позирав на барона; руда перука зіхала на бік; але йому ніколи було чепурить ся. Новий доктор узяв попугая за холодну лапку, торкнув піря, полалав за головку, сівнув легенько за хвіст і похитав головою.

— На мій погляд у нього ніякої хвороби нема; він просто голодний.

— Хе-хе-хе, хе! — засміяв ся глумливо Кац.

— Голодний? Мій попугай голодний? Хі-хі-хі! — зареготала стара пані. Барон нічого не казав.

— А на щож я держу обер-попугайщика, його помішника та підпомішника? — спитала глумливо пані.

— Не знаю на що ви їх держите, але я констатую факт: птаха голодна. У птахи зробилось гостре малокрове. Дайте їй трохи вина з хлібом.

Барон покликав дворецького і він приніс на срібному підносі те, що було треба.

— Бачите, з яким смаком він їсть, наче не їв тиждень, — сказав барон.

— Уся його хвороба через те, що його погано годували.

Анна Липницька

— Скільки на вашого попугая іде зерна в день? — спитав знов лікар.

— Хиба се моє діло? На те я держу обер-попугайщика та попугайщика, помішника та підпомішника; вони й повинні знать, — сказала пишно пані. Доктор Кац тільки здвигнув плечима.

— Покличте сюди всіх тих, що приставлені до попугаячого діла, — додав уже барон суворо.

Пришов попугайщик і подав книжку, де записував зерна і всяку попугаячу страву.

— Дивую ся дуже. Вашого попугая годують, як доброго слона; він їсть пуд зерна в день, — сказав глумливо доктор, роздивляючи числа, що стояли в книзі, мов москалі на муштрі.

Попугайщик зблід; його помішник прийшов подивити ся, як будуть топить його патрона і лукаво всміхав ся та крутив вуса. Підпомішник приніс книгу, де було записано, скільки батожків згриз попугай. Числа були всі перороблені; ще й чорнило не встигло висохнути добре. Правду кажучи, ся література була зроблена в один день.

— Що ж се таке? — спитав доктор, дивлячись на діру на книжці.

Се... се... се, пане, миши... ми... миши, — одказав дуже тремтячим голосом підпомішник; він поперед радів і в душі міркував на вищу посаду; але тепер щось уже не тим пахло.

— Багато ваш попугай згриз батогів. Можна ними цілий місяць піч топить.

— Шкодлива птаха, — додав Кац.

Усі підходили по черзі; підійшов і обер-попугайщик зі своєю книгою; він один не бояв ся і держав пишно голову та показав те місце, де теж стояли числа, як гуси, що плили на ставку. Там було записано, скільки слів вивчив попугай.

— Се щось неможливе! Ой, ой, ой! Бідні попугаячі мозки не видержуть; він може з глузду зїхати, — сказав лікар. Тим часом вино трохи вдарило попугаєви в голову і він весело приказав: „Нема найхоробрішого, нема найславнішого, як наш бідний Цюцік!“ — Обер-попугайщик схопив ся за голову. Барон упав із реготом на кресельце і думав, що лусне. Доктор Кац розставив руки і дивив ся здивовано зпід окулярів. Пані зробилась червона, як варений рак і нервово махала віяльцем.

— Пропали ми тепер. Пропали! — міркували помішник та підпомішник. — Він до всего дійде. Все переверне в нашому замку. І камінь на камені не зостанеть ся. Пропали ми, пропали з душами, жінками й дітьми, — думав попугайщик, пригортаючи до серця бідолашну книгу.

Обер-попугайщик зирнув зі злостью на своїх ворогів, потім на золотого попугайчика з алмазними очіцями, що гоїдав ся в нього на грудях, якого він повинен був купити на свої власні гроші; він з великою охотою й зовсім його не купував би, та се було

не можливо. Стара пані подарувала йому сю велику нагороду за його працю і прислала офіційальну бумагу.

Попугайщик добре знав, що не міг би надіти сю пишну одежу, щоб стати перед ясні очі старої пані, колиб трохи не урвав од попугаячої страви. У його поміщика була дуже велика сім'я і з кожним роком прибувала. Та все дочки, яким треба убрання, женихів і т. д. Підпоміщик міркував, що він пропада через своїх патронів, що грабували завше і його долю; йому перепадали крихти; його тільки й держала надія на сьому світі, що й він коли небудь досягне.

— От тобі й досягнув! — лунало в його голові. Перед очима стояв туман, а з тумана визирали срібні, золоті, олов'яні попугайчики, що гоїдались на шовкових мотузочках.

— Мабуть новий доктор житиме в замку, а Кац із великою нагородою за невсипущу працю виїде з замку в своє село? — міркував попугайщик. — Треба ткати, поки голова ціла.

Але ніхто не втік. Барон показав свою власну натуру. Він не гримав, як тітка, а звелів посадить усіх попугаячих діячів у тую темну кімнату, де колись бідолашний попугай учив велику кантату, а попугая сам почав доглядати.

— Що нам робить із Пуціком? — питала стара пані в Каца.

— Пані моя кохана, я допитав ся. Я можу вам досконально сказати, в яку годину увійшов сей вільний дух у баронську голову. Памятаєте ви сей день, коли кінь пана барона сам прибіг у двір?

— О, добре памятаю. Кажуть люди...

— Не смію казати, од кого се я чув, що завше тиха коняка почала чогось вибрикувати.

— Се щось таке мабуть у повітрі?

— Так, так, моя пані. Колись Ласий був тільки ласий до сїна та вівса, а тепер мабуть забажав чогось иншого. Брикнув раз, брикнув у друге, а в третє і барон не витримав: полетів сторч головою та вдарив ся бо дуба. Дивую ся, як він тоді не дав дуба? Мабуть через те, що в нього діди були з міцнолобих!

— Відний Пуцік, — сказала стара пані, зітхаючи.

— Не кажіть так, бо знов може вийти неприємний інцидент, як колись із попугаєм, — сказав потайне Кац.

Пані почервоніла і поклала палець на губи.

— Всеж таки я щось не розумію. Я хотіла дізнати ся, відкіля взяв ся в нашого небога вільний дух? Жорстокість серця, самостійність? Пуцік наче забув усі наші тра-тра-традиції, — додала пані тремтячим голосом.

— Понюхав иншого повітря і... — сказав Кац.

— Хто се їде отам за мостом? — спитала стара, дивлячись в льорнет у вікно.

— Се той самий садовник, що сїяв погане насіння.

— А-а! Памятаю, ви мені казали. А другий, що прийняв його посаду?

— Не турбуйтеся, моя пані ласкава: його не можна назвати генієм, але, але...

— Е, на що нам генії! — сказала пані.

— Так, так, моя пані, нам геніїв не треба. Проте він сїяти ме таке насіннячко, яке ми самі йому даватимем. Се зовсім инша річ.

— Дякую вам, пане. Ви наш найвірніший друг і порадник.

Кац цмокнув стару в пухку руку, що сяла коштовними камінями та сипала, як фортуна з торби: нагороди й кару.

Поки тягла ся конфіденціальна розмова, садовник їхав далі. Він сидів мовчки, похнюпившись, діти спали, як неповинні телятка; але жінка не мовчала. О, ні! Вона добре памятала, що шлюб дав їй одно нерухоме право: точити чоловіка з ранку до вечора і з вечора до ранку. Вона не хотіла знати езуїтську, чи то пак українську поговорку: „Хоч лихо, аби тихо“. Не хочем вірити й ми, що ся поговорка зросла на українському ґрунті. Не дурно кажуть, що „В тихому болоті може всяка нечисть завести ся“. Ні, ні, сю нікчемну поговорку треба забути. Але чогож хотіла жінка од свого вбитого долею чоловіка? Чого вона хотіла? Гм, хотіла, щоб він міцно сидів на своїй посаді, а він із неї злетів, як перо, на яке дмухнув вітер.

— Колиб ти не був дурнем, то тиб не дав себе обдурити своєму пришепетоватому підсадовнику, що підлабузнив ся до Каца. Іб його самого пхнула в тую яму, яку він приготав для вас.

— Я не знав, що він такий хитрий. Я завше на нього дивив ся, як на просту людину.

— А ти ж чого гави ловив? Треба було кадити — кади! В тебе діти, ти жінку маєш. Чого нічого не робив? Хиба мозку бракувало? Чогож ти мовчиш?

— Цікавоб мені знати, щоб вона мені тоді казала, колиб я не по заслужі получив нагороду? Когоб вона тоді звала дурнем: чи мене, чи? Тьфу! які нікчемні думки лізуть у голову! Се мабуть через те, що я сьогодні нічого не їв! — міркував садовник.

— Але се неможливо! Що вона отсе думає? — І бідолашному садовнику здавало ся, що його хтось товче макогоном по голові.

— Який у неї колись був приємний, тихий дівочий голосок. Що з нею скоїлось? Ой, не витримаю! Ні, треба щось инше пригадати. Якусь иншу комбінацію, бо шлюб се тюрма, кайдани, се... Він не доказав своєї думки: сіпнув коняку, що закрутила головою і потягла віз під гору, напружуючи жиловаті ноги. Садовник міркував, що він везе теж віз у гору і смерть тільки дасть йому волю.

— Маєм ми й другу стежку: розлука, що дають святі старці, які й пригадали сю пекельну муку. Але хтож схоче, щоб йому вилили на голову цілу помийницю? — міркував садовник, підстрибуючи на волі.

— Ні, треба терпіти. Терпи козаче, бо отаманом ніколи не будеш, — так перекрутив садовник поговорку і гірко всміхнув ся.

— Колиб я тебе, дурню, так не любила... — гукала жінка. (Нівроку, в неї були здорові легкі).

— Колиб ти мене справді так не любила, — міркував бідолашний садовник; але в нього язик зробив ся сухий, як ганчірка, і не хотів повертат ся в роті.

— Колиб вона закохала ся в мого помішника! От, булаб пара! Вониб швиденько видряпали очі один одному і можеб розійшли ся, а тепер вона до мене прилипла, як смола до чобота. І ні за що в світі не одчепить ся. Ох, хо-хо!

— Чогож ти мовчиш? Чом нічого не говориш? Наче води в рот набрав, — гукала розлючена жінка.

Не знавмо, що одказав садовник; краще повернемось знов у замок та подивимо ся, що там робить

пан Кац. Він любенько спить у кресельці та бачить дуже цікавий сон. Йому сниться, що його універсальне з'їлля „Не чхай“ та „Антипопугаяча михлюдія“ зробили „сензацію“. Всі попугаї, що ходили, похнюпивши ся, почали здійсмати носи, а люди ніколи не чхали. Чудового лікаря дами закидали квітами, а мушці кричали міцними голосами: „Слава, слава!“ Кац усміхався і чмокав губами, наче їв смачну страву.

— Хоч лаври на смак гіркі, але ще ніхто не кривився, коли доводилось їх коштувати, — міркував Кац, протираючи очі.

— Рятуйте, пане лікарю! — гукнула якась жінка, що увійшла в кімнату без дозволу та ще з качалкою в руці.

— Кого рятувати? І хто ви така? — спитав Кац, дивлячись скося на качалку. (В Каца було чимало ворогів і він злякався, мов заяць).

— За-за-заспокойтесь! Що таке скоїлось? Покажіть язик.

— Ні, ні, се не зо мною, а з моїм чоловіком, — одказала жінка, ледви переводячи дух.

— А хтож ваш чоловік?

— Садовник.

— А-а! Мій протеже? Дуже приємно познайомитись із його жінкою, яку я не мав щастя ніколи бачити. — Кац подав руку стурбованій жінці, вона переклала качалку в ліву руку і поздоровкалась із лікарем.

— Розкажіть усе, а я послухаю, — сказав ласкаво Кац і вже не позирав з жахом на качалку; видно було, що жінка не хотіла його бити, а справді прийшла за порадою.

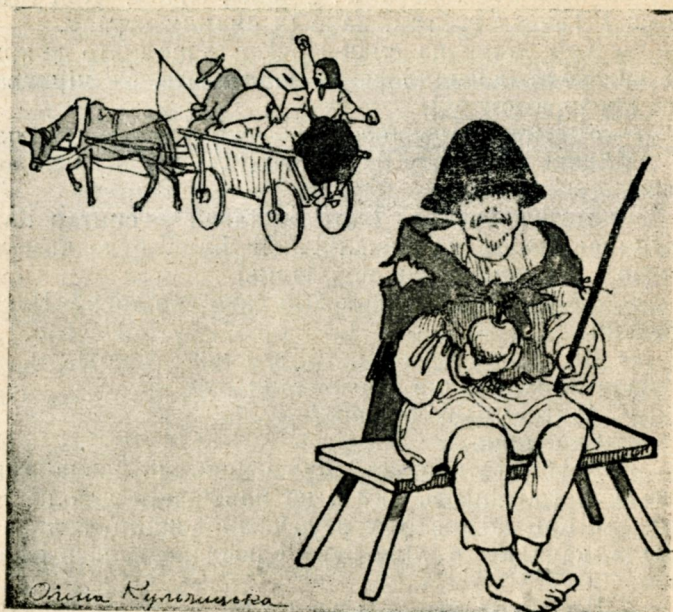
— Не знаю, що скоїло ся з моїм чоловіком. Він дуже любить коржі з маком.

— Розумію; він їх трохи переїв?

— Ні, ні. Колиб то переїв. Се з ним частенько трапляло ся, а то... Ой, Господи! Страшно вимовити. Отсе я заходила ся коло тих коржів і тільки що почала терти мак, а він як ухопить ма-кі-тру... Ой, я не можу, не можу. Краще йдїть самі подивить ся.

Каца дуже зацікавило: що скоїло ся з учорашнім підсадовником, якого зробили садовником? Справді на нього цікаво було подивить ся. Садовник сидів

пишно на стільці з макітрою на голові і з ганчіркою на спині. Коли увійшов Кац, він не став і не почав кланяць ся низенько, як колись, а простягав до нього ногу і дуже здивував ся, що Кац не поцілував його пантофля. Бідолашний думав, що він папа римський.

— Mania gloriosa, — сказав Кац і покрутив головою.

— Порятуйтеж його, пане ласкавий!

— Хе, хе! Легко сказати. Сеж не така хвороба, як інші; од неї нема ліків. Але, моя пані кохана, заспокойте ся! Може ваш чоловік сам очумасть ся. Є маленька надія. Коли ся хвороба сидить у середині і хворий не гукає на всіх, щоб цілували його пантофлі, а схиляє очі до долу і мовчить, як стіна, а сам вяне й жовкне і не спить, то певне, що ся „mania“ точить його печінки; такі хорі зовсім безнадійні.

Жінка схилила голову, впустила качалку до дсду і скаменіла, як жінка Лота. Тимчасом Кац пішов ра-

дить ся з панею: когоб посадить на посаду хорого садовника?

— Певне такого, щоб сїяв те насїння, яке ми йому дамо, — одказала панї.

— О, певне, звичайно! — одказав Кац, лукаво прижмурюючи очі.

— Може дворецького? — спитала панї.

— Ні, ні, на нього напала попугаяча михлюдія; він нічого не говорить, а тільки крутить головою, мов німий.

— Чом же ви йому не дасте ваші лїки? — спитала стара панї.

— Давав. Не хоче пить. Я сам підглядїв, що він їх кинув у помийницю.

— Се щось незвичайне. Я з роду не чула, щоб на людий нападала попугаяча михлюдія, — додала стара, зітхаючи.

— Хе-хе! Тепер усе перевернуло ся до гори ногами. Коли вже смирні коняки почали брикати ся. Ох, ще й не те побачимо, — сказав Кац потайне, озираючись на двері.

Нїхто так не дивувався, що садовник зїхав із глузду, як сам пан барон.

— Мабуть він був дурень з роду. Аджеж я, не проти ночі кажучи, зробив ся бараном, тай не втратив розуму, — міркував чабан. Він позїхнув.

— Як тихо в замку! Усї говорять нишком, навіть і сварять ся якось не по нашому. Нудьга тай годї! Не розбереш, де приятелї, де вороги! Усї ласкаво всміхають ся; але про мене — нехай нишком хоч годви собі поскусують. Нехай стара на мене шипить, як гадюка, я її не боюсь.

Барон засвистав і пішов у садок.

Тимчасом правдивий барон ганяв овець. Чабани дивували ся, що Грицько чогось почав лїнувати ся, а Грицькови здавало ся, що він радїв більш усїх. Коли він перший раз вертав ся в село, то згадав, що забув спитати Грицька, де його хата.

— Спитати хіба в чабанів? Але вони сміятимуть ся. Ще скажуть, що я з глузду зїхав, що не знаю, де моя хата. А село велике. От тобі й маєш! — Чабан став серед вулиці, коли чує, хтось його сїпає за руку.

— Иди, сину, в хату. Я галушок наварила, — казала жінка з журливими, добрими очима.

— Де я її бачив? — міркував чабан. Йому зробилось соромно, коли він згадав, що повинен дурити сю добру жінку, що звала його сином; але йому так приємно було звати її мамою. Коли чабан увійшов у хату, жінка сказала з жалем: — Шкода, що ти не вмієш читать. Я зараз одібрала листа од Хведора.

Пуцік трохи не сказав: — Дайте но, я прочитаю! — та згадав, що він чабан Грицько, що був неписьменний.

Мусіли йти з листом до писаря. Хведор був старший син Горпини (так звали жінку), що пішов у москалі.

Колись Горпина розказала про те, як давно жила в замку та годувала маленького барона, та як вона прощала ся зі своєю рідною дитиною, наче чула, що вона умре. Потім звикла до маленького Пуціка, мов до рідної дитини.

— Тай поплакала ж я, коли прийшло ся розлучати ся. Воно її собі плаче та рученята до мене простягає. О таке то було, — казала Горпина; тим

часом поклала синову чорну кучеряву голову на коліна і почала шукати йому в голові, хоч вона знала, що голова в нього чиста, бо вона що суботи парила в горішку любисток, канупер, м'яту, руту та сим зіллям мила його кучері; їй тільки хотіло ся пригорнути його, бо він змалку був матусиним мазунчиком; інші діти вмирали, а сей був міцний та гарний. Коли Горпина звертала розмову на весілля та говорила про якусь Малашку, то Грицько тільки крутив головою.

— Се ще лишенько! Чи не думає вона мене одружити з якоюсь дівчиною, яку я й у вічі не бачив? — міркував барон.

— Але через місяць я знов поверну ся в замок, а Грицько може одружити ся з ким хоче.

— Гм, вона його любитиме щиро. Щасливий парубок! Яж одружу ся і знатиму добре, що жінка не мене любитиме, але моє баронство та багатство. Коли вона мені казатиме, що любить мене щиро, я напевне знатиму, що вона бреше, бо я поганий. О-о! Погано бути поганим. Чи не остать ся мені на віки чабаном? Га? Бач, яка тут іділія. Ні, се нечесно. Я не хочу дурити дівчини та красти любов сїєї жінки, що має мене за сина, — міркував Пуцік.

У неділю він убрав ся в нову одежу і пішов із матірю до церкви. Гуляв із хлопцями на вулиці, але не жартував з дівчатами і не кинув оком на Малашку. Дівчата нишком говорили: „Мабуть Грицько посварив ся з Малашкою?“ А бідна дівчина в ночі хлипала, лежачи в коморі та міркувала: „Що се скоїло ся з Грицем?“

Колись Пуцік повернув ся до дому та питає в Горпини:

— Чого се ви, мамо, так плачете?

— Корова наша заслабла. Нічого сїнько не їсть цілий день. Я їй і хлїба дала з сіллю — не взяла. Чи яж її не доглядала? Мабуть хтось зурочив. Деж пак, учора була дужа, а тепер не хоче з двора йти.

— Не плачте, мамо. Я піду до лікаря, — сказав чабан; але поки він дійшов до лікаря, корова здохла. Жінка так плакала й сумувала, що Пуціку хотїло ся сказати: „Не плачте! Я вам дам дві корови, бо я не ваш син Грицько, а барон, у якого товару, як піску“. Але він їй нічого не сказав, бо знав, що вона не повірить. Барон умів угадувать години по зорям. Вивчив ся плести постолы, запрягати коняку. З великим вдоволенням носив на своїх міцних плечах усякі важкі річи; міг відрізнити зазулю од дятела і граб од осики; знав у лісі кожную стежку і вже не заблудив сяб у ночі. Звик до Горпини, мов до рідної матери, але йому було дуже неприємно, коли вона починала лаять ся з сусїдами за те, що їх свинї порали ся на її городі. Тоді ся добра жінка нагадувала фурію і з її уст сипались прикрі речі, мов горох із торбини. Кожному жалко своєї праці; але на що так погано лаять ся? — міркував барон і згадував свою делїкатну тітку,

що вмiла так тонко вколоти зі смiхом на устах і тихим голосом.

Колись Пуцiк лежав на землi та дивив ся на верховiття дерев, що хитали ся, паче розмовляли про щось цiкаве й потайне.

— Колиб можна було так зробиць, щоб усi люди були такі щасливи, як я в сю хвилину! Колиб вони жили в згодi, мов брати! Тай чого справдi лаять ся та змагають ся, коли округ така природа, таке небо, сонце?... — мiркував Пуцiк і повернув ся на другий бiк.

— Гей, ти лежень! Уставай но! Твоя черга юшку варить, — гукнув до нього чабан.

— Одчепись! Я хочу хоч хвилину пожить духовим життям. На мене напало натхнення. Дивись, як гарно сонце блищить на листьях. О, мати природо, як я тебе люблю!

— Гей, Грицьку! Чи тобі позакладало? Що ти там менi торочиш?

— Ось я його пiдведу, — сказав другий чабан і вдарив його, жартуючи, пугою по спинi.

— Як ти смiєш мене бить? Ви знаєте, хто я такий? — Чабани зареготали.

— Чого ви смiєтесь? Ви думаєте, що я Грицько? Я не Грицько; я барон — ваш пан. — Чабани аж присiдали з реготу.

— Та чого ви, дурнi, регочете? Ваш Грицько живе в замку, а як я схочу, то знов перероблюсь на барона, а він буде вам юшку варить i...

Чабани вже не смiяли ся, бо не знали, чи їх товариш iз глузду зiхав, чи жартує.

— Я барон і зараз пiду до лiкаря, нехай він мене переробить. Не вiрите? А нехай менi хто небудь iз вас скаже, як тая планета зветь ся. Юпiтером! Еге! Я знаю, скiльки миль до мiсяця. Дайте менi латинську книжку. Я й без книжки вам скажу. Слухайте! Omnia mea me... me... Забув. Omnia mea.

— Бач, що забелькотiв! Се вже не жартами пахне. Охрiме, бiжи швидче до ворожки. Се хтось його мабуть зурочив, бо вже почав мекати, мов баран.

— Гм, чи єсть же така людина, щоб перелiчила верстви од землi до неба? Сеж треба було зробиць таку велику драбину, — мiркували чабани.

Не диво, що вони не вірили, щоб Грицько переробив ся на барона, а барон так розлютив ся, що почав бить ся. Кулаки в нього були здоровенні і він дав чабанам доброго прочухана. Прийшла ворожка, бо лікаря не було дома. Як почала його одчитувать, то барон іще більш розлютив ся. Чабани йому звязали поясом руки і посадили в порожню хату. По селу пішла чутка, що Грицька вкусив скажений вовк.

— Чого я не втік попереду до лікаря та стāv завіряти чабанів, що я барон? Вони зовсім неповинні і я дурно їм намяв боки, — міркував барон, сидячи в хаті. — Буду сидіти тихо, то може мене швидко випустять.

Підійшли діти, тай почали дивить ся в щілину.

— Там вова? — питала маленька дівчинка з блакитними очима та білою, як вовна головою.

— Слухайте, діти! Я вам дам медяників, сусулочок, маковників, горіхів. Дайте мені води напийт ся, — казав узник. Діти побігли до матери.

— Мамо, мамо! Він просить води, він хоче пийт.

— Хто?

— Сей, що сидить замкнутий у хаті.

Жінка пішла радить ся до чоловіка, що мазав квачем колеса у возі, бо думав їхати в місто.

— Чуєш, чоловіче? Він просить води, — казала жінка, та кивнула головою на той бік, де сидів „скажений“.

— Не давай.

— Чому?

— Ти йому даси води, а він тоді і скажить ся та, крий Боже, порве дїтий.

— Він нам обіцяв медяників дати, — казала дівчинка.

— Ще й маковників та сусулочок, — додали інші діти і почали стрибать, мов козенята.

— Бач! Хиба скажені так говорять? Диви ся, чоловіче, колиб він зовсім не заслаб. Тепер така спекота, а він нудить ся без води. Увійди та дай йому хоч сировцю.

— Еге, нехай так перележить поки що.

— А як не витримає?

— Ви-три-має, — сказав чоловік і гукнув на коняку. Віз заторохтів, стрибнув у воротах і зник у куряві.

— Лишечко! що йому казати! Може й справді сказить ся? То цур йому й пек! Або втече? Без дозволу начальства... Гм. То ви дітки грайтесь любенько на дворі та не підходьте близько до дверей, а я піду в поле. О там на припічку грудочка пшоняної каші. Як схочете їсти, дак розділіть її та не бийте ся. Чусте? — Жінка пішла з двора. Дітям уже не каша на думці, а тії медяники, що обіцяв „він“.

— А він страшний? — питала дівчинка.

— Не знаю. Ходім, подивимось у щілину.

Діти знов стояли біля дверей.

Узник знов почав просить дїтий, щоб одімкнули хату та дали йому пить. Хлопець принїс йому води.

— А деж ма-ковники? — спитав він несміло.

— Тривайте, зараз піду на ярмарок та принесу вам цілу торбу. — Діти зраділи, аж почали облизувать ся. Чабан плигнув через тин і, мов заяць, побіг городом до лікаря.

Тимчасом Грицько похожав любенько в замковому садку, заклавши руки за спину і свистав якусь нісенітницю. Хотїв заспівать, та голос у нього був тремтячий і тоненький, як ниточка — аж його досада взяла.

На доріжці сидїв хлопчик із книгою і читав голосно літери.

— Що се ти робиш, хлопче? — спитав пишно барон.

— Читаю.

— А хто тебе навчив?

— Тато.

— Хтож він?

— А хиба не знаєте? Дворецький Василь Іванович.

— Приходь до мене що дня. Я побачу, як ти знаєш свою науку.

— Дивись, синку, щоб ти добре знав літери, бо сам пан барон тебе питатиме, — казав батько синові. Отак барон вивчив ся читать.

Колись в ранці не встиг барон одкрити очі, коли прийшли слуги і обгорнули його в мокру ряднину.

— Рятуйте! — крикнув барон із переляку.

— Чи не пізнали вони, що я чабан та хочуть мене покарати?

Мокре рядно липло до тіла, барон тарабанив ногами по ліжку, але його держали два дужі лакеї.

— Довго ви будете мене мучить? — питав він крізь сльози в доктора Каца.

— Заспокойтесь, пане бароне, сього хоче ваша природжена історія, а вонаж рідна сестра...

— Що, що? Нова родичка мабуть приїхала в замок? Женить її!

— Схаменіть ся! Сеж ваша звичайна хвороба.

— Знов хвороба? Та ви мене мабуть хочете зі світа звести? Ніякої в мене хвороби нема. Чувсте? — гукав барон.

— Чого ви всміхаєтесь? Ви ще глузуєте з мене?

— Ні, я не маю права з вас глузувати. Тепер одягайте ся швидче та поздоровкайтесь із старою панією.

Барон кинув патинок і влучив у вазу, де були штучно намальовані цар Горох та цариця Чечевиця.

Тітка почувла, як щось забряцало і покотилось додолу: вбігла в кімнату і тільки промовила: Смерть! — і покотила ся, мов нежива на канапу.

— Бачите, що ви скоїли; ви вбили тітку. Виж добре знаєте легенду, що звязана з сим весільним подарунком.

— Заспокойтесь, моя пані. Се нічого.

— Лийте їй воду на голову. — В барона руки тремтіли і він трохи не впустив склянку з водою.

— Може вона й справді вмерла? Сі пани такі делікатні люди. Щож се я наробив? Лишенько! Буде мені од пана барона.

Цілуйте руку. Перепросіть тітку, щоб вона не сердилась. Ось вона відкрила очі, — шепотів Кац.

— Простіть вашого небога; він і сам не рад. Се в нього нерви.

— Еге, нерви, — казав барон, як попугай за доктором Кацом, цмокаючи тітчину руку.

— Я знаю, що нерви; але розбита ваза — се звіщає мою смерть — так мені колись ворожка казала.

— Се все брехня, моя пані. Я вам скажу краще ворожки. Не будь я славним унуком славного діда, коли ви не житимете сто років. — Кац теж цмокнув її в руку; стара пані повеселіла; через хвилину вже грала з Кацом у шахи.

На другий день барона вже не обгортали в холодну ряднину, а поставили в балію та почали просто лити на нього з ведра колодязну воду.

— Рятуйте! Хиба в нас дощу не було? Учоражнішов цілий день, — казав барон і хотів бігти, але його не пускали.

— Заспокойтесь, пане бароне. Се тільки сьогодні неприємно, а потім ви на певно звикнете. Людина до всього може звикнуть, — казав ласкаво доктор Кац.

— Цур вам і пек! Я не витримаю, втечу, — міркував бідний барон. Треба тільки всіх піддурити.

— Куди се ти йдеш, Пуціку? — спитала тітка ласкаво.

— Піду в садок та поміркую: кого мені краще сватати? Комар-Загуділовську, чи графиню Перевертень?

— О, я дуже рада. Іди, йди.

— Бачте, як йому холодна вода допомогла, — сказав нишком Кац.

Стара пані підвела очі в гору і міцно стиснула йому руку.

— Пуціку, стій! Я тобі дам пораду. Памятай, що Комар-Загуділовська не така багата, як графиня Перевертень, але її ще пра-пра-прадід був у великому „фаворі“ у цариці Чечевиці. З того часу Загуділовські

здіймали ся в гору та в гору. А графиня Перевертень має дванацять скринь із червінцями та двадцять чотири з діамантами. Ніхто не знає, скільки там камінців. Один учений хотів колись перелічить та й зїхав з глузду.

— Чи не посватать менї справді сю панночку? От буде комедія! Може вона краща, ніж моя Малашка? — міркував чабан, ходячи по садку.

Хтось загомонїв у куцах; голоси були дуже знайомі.

Дві жінки сіли біля ставка. Одна каже до другої: Се мабуть твого Грицька Бог покарав за мою Малашку. Одурих бідну дївчину; сказав, що буде сватів засылать, а тецер і оком не кине.

— Серденько, та хибаж я винна? Хибя я йому щастя в Бога не прохала? Малашка менї теж до серця прийшла ся; але шож я мушу робить? Здурів хлопець. Тепер кудись утік. Мабуть він справді сказив ся. Ой, сину мій любий, дитинятко моє! — казала з плачем жінка.

— Матусю, голубонько, сеж я ваш Грицько. Мене лікар переробив на барона.

Жінки побачили, що якийсь хлопець у панській одежі вискочив із куців і плете якусь нісенітницю; дуже злякались і побігли з садка.

— Шож се я наробив? Невже панські ласощі та баронство засліпило мої очі? Невже моє серце скаменїло, що я й досї не згадав про неньку, про дївчину, що мене вірно любила, що може за сльозами тепер світа не бачить? Невжеж барон справді зїхав із глузду? Куди се він утік? Мабуть до лікаря? Ой, колиб тільки сонечко не сховало ся. Треба бігти. — Грицько згадав, як їм лікар казав: Приходьте в одну годину, в одну хвилину, поки сонце не зайде.

— Ой, колиб тепер мої чабанські ноги! — міркував бідолашний Грицько і вже ледви шкандибав та все позирав на сонечко.

Коли він увійшов у хату до лікаря, то сказав, ледви переводячи дух: „Переробіть мене знов на чабана“ — і сам упав на ослонець.

— Так. Барону теж докучило бути чабаном, — одказав лікар.

— Чому ж ти не схотів бути на моїй посаді? — спитав барон.

— Ху! багато говорить та нічого слухать. Пане лікар, будьте милостиві, давайте швидче ваше зілля. — Лікар знов улив в чарки зілля і знов скоїло ся диво: Грицько виріс, а барон зробив ся маленьким; про те він уже не жалкував. Грицько трохи не танцював.

— Що ж ти бачив у замку? — спитав лікар у парубка.

— Багато дива бачив. Там усе не по нашому. У маленького хлопчика читати вивчив ся. Тільки сеї мудрації не второпав: як із фунтів пуди робить.

— Сього щось і я не розумію, — одказав здивовано барон.

— Спитайте в тих, що приставлені до попугаячого діла; вони вас навчать. — Лікар зареготав і почав розказувать про голодного попугая.

— Дак ось у мене які вірні слуги! — сказав із серцем барон. (Він як панував у Грицьковій шкурі, то навчив ся сердить ся).

— Не турбуйтеся, пане бароне; я їх посадив у тую кімнату, де сидів колись голодний попугай. Тепер їх час уже випустить, а то їм прийдець ся покоштувать „антипопугаячу михлюдію“.

— Щось наш Пуцік не йде. Се вже він занадто міркує, яку панночку сватать, — казала стара пані.

— Моя пані кохана, я не знаю куди барон щез. Його в садку нема ніде. Скрізь шукали й гукали; проте барон не голка.

— Наче його корова язиком злизала, — додав дворецький, журливо хитаючи головою.

— Дивіть ся! Ось його шапка. Хлопчик, син дворецького, знайшов біля ставка, — додав садовник.

— Він напевне втопив ся. О, мій бідний небог! Який він був добрий! Який слухняний з малку; як він мене поважав! І через віщо се він собі смерть заподіяв? — казала тітка.

— Через зілля пана лікаря, — одказав прикро дворецький.

— Як?... яке він має право так зо мною говорити? — заверещав Кац. — Я унук славного діда; що був ляйбмедиком у кошашиному царстві. В нашому

роді було двацять два учених. Легко сказати — двадцять два, а я третій.

Кац так міцно чхнув, що у старої пані задзвеніло в усі. Учений побіг за своїм універсальним зіллям „Не чхай“, а стара сказала суворо дворецькому:

— Тенер я бачу, що пан Кац мені правду казав: у вас попугаяча михлюдія; вам треба лічить ся.

Дворецький здивовано зирнув на стару паню, бо скільки жив на світі, то ніколи не чув про попугаячу михлюдію. Пані задерла пишно голову і потягла свою довгу сукню в другу кімнату.

— Гм, попугаяча михлюдія. От до чого вже ми дожили! — промовив нишком дворецький. Мабуть Кац мене буде завіряти, що в мене виросла попугаяча голова. Ох-хо-хо! Нікуди тікати, а тоб пішов світ за очі.

Дворецький махнув безнадійно рукою і пішов із кімнати в такому поганому настрої, що вся челядь повірила, що в нього попугаяча михлюдія.

Кац міркував, що треба написати реферат про універсальне зілля „Не чхай!“, яке повинно задоволити всіх. Люди будуть одного кольору: дуже палкі та говіркі — втихомирять ся, а тихі не будуть майже й чхати. Всім тоді буде легко на світі жити. — Апчхі! — Що се таке? — Лікар схопив склянку і почав нюхати.

— В нашому замку коїть ся якесь диво, щось незвичайне! — казав садовник жінці. — Вчора всі думали, що наш барон утопив ся, а сьогодні в ранці він любенько вийшов із своєї кімнати, та ще й питає: „Чого се ви так ладаном накурили?“ Ну, що йому казати? Пані каже: „Се, Пуціку, ми правили молебні за твоє здоров'я“. А він каже: „Спасибі! Я й так, хвала Богові, здоровий“. Але се ще нічого; колиб ти побачила доктора Каца!

— А що таке? — спитала зацікавлена жінка.

— Та він, не при тобі кажучи, як нюхнув свого зілля, дак цілісенький день чхав без упину. Стара сидить та записує, скільки він раз чхнув; кажуть, що се треба для статистики.

Кац справді нічого не робив, тільки чхав.

— Сто і один, — записувала швиденько стара пані.

о к

— Ой, пчхі, чхі, чхі! Рятуйте! хто в Бога вірить! бо вмру!

— Чи не послатъ за тим лікарем, що поратував колись нашого попугая? — спитала пані.

— Пошліть, пчхі! Цур йому й пек! Нехай іде, бо я чую, що як чхну ще раз, то Богови й душу оддам. Мені ще не хочеть ся Богови душу оддавать, коли вона потрібна людям. Я можу ба-га-то. — Пчхі!... Тут Кац як почав чхати, то в пані й руки поніміли записуючи.

— Ні, не можу. Їдьте швидче за лікарем, — казала пані челяді.

Коли лікар увійшов у кімнату поруч із бароном, то спитав, дивлячись на Каца, що аж почорнів чхаючи:

— Що се з вами?

— Ой, пчхі, чхі, чхі! Не знаю, високоповажаний коллегіо.

— Але всеж таки, цікаво знати, що ви робили?

— Пчхі-чхі! Нічого не робив.

Стара пані не витримала і розказала про універсальне зілля „Не чхай“. — Мабуть він його трохи перенюхав? — додала вона несміло.

— Я вас можу в хвилину видічить; але напишіть на сьому папері те, що я вам казатиму. Пишіть!

— „Я Франц Кац, унук славного...“

— А на що тепер дідів згадувать? Чи не можна се пропустить?

— То пишіть просто Кац.

Кац не вдоволив ся; він завше писав своє імя з ъ, а тепер надрянав швиденько Кац (він міркував, що тільки вільнодумці пишуть без ъ).

— Даю сю розписку в тім, що більш не буду...

— Чхать, — швиденько написав Кац.

— Ні, ні! Не хапайте ся так, бо я вам ще нічого не казав.

— Дайте прочхать ся!

— Що ви написали?

— Більш не буду.

— Людий морочить.

— Як морочить? Хиба я людий коли небудь морочив? Я Франц Кац, унук — Пчхі!

— Чого ви ще змагаєтесь? Пишіть, що вам кажуть, щоби не чхать, — шепотїла з злостю стара.

Кац ухопив перо і почав писати.

— Дак що ви там написали?

— Людий, людий, колеґо. Ой швидче, бо знов чхну.

— Морочить людий. Гаразд! Пишіть далі: І викину свої зїлля в помийницю. Підпишіть.

— Ні, я сього не можу підписать.

— Чи ви здуріли? Підписуйте швидче! Робіть уже, що вам кажуть, а то луснете, — знов шепотїла в нього над вухом стара панї. Кац утер хусткою піт із лоба, стиснув перо, зарипів зубами і підписав папір.

З того часу він перестав чхати, але чув, що він уже не той Кац, що був колись.

— На моїй посадї буде сей, сей... О-о!

— Тепер кінець! — Кац підпер щоку рукою, мов стара бабуся і почав стиха промовляти, хлипаючи:

— Ой, щож менї тепер робити? Ой звик же я солодко їсти й пити, та на мякенькому спати; тепер мушу під тином умирати.

Пуцікови зробило ся дуже жалко старого, не вважаючи на те, що він і мучив його колись універсальними зїллями, що зовсім зопсували його здоровле.

— Не плачте бо! Чого се ви так журитесь?

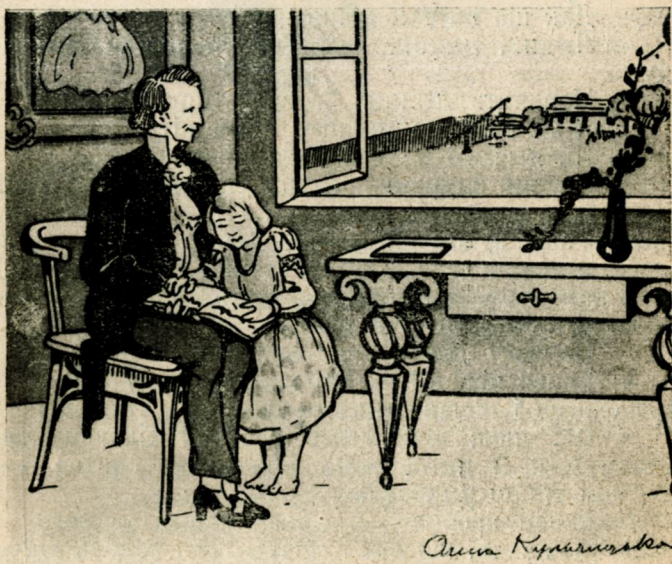
— Без зїлля, без праці. Що я у вас робитиму? Куди я подїнусь, яку ролю гратиму?

— Будете доглядати, щоб сей ведмідь не втік, — одказав ласкаво барон, показуючи на ведмеже чучело, що стояло в кутку, вишкіривши білі зуби. Кац вмить повеселїв, витяг із кишенї скриньку з тютюном, де була намальована маркіза Терень-Берень, задер пишно голув і сказав докторови:

— Коллєг'о, нюхніть. Добрий тютюнець.

— Спасибі. Я не нюхаю, — одказав лікар. Стара пані зацокотіла. Подарувала новому лікарєви шовковий гаманець з грошима і дуже просила, щоб він жив у замку, але доктор сказав, що він не звик до пишних кімнат і дуже боїть ся, що на нього нападе попутаяча михлюдія.

Коли він вийшов, доктор Кац сказав, скрививши на бік губи, наче покоштував чогось дуже гіркого: „Видко, що з гречкосіїв;“ не вмів по нашому й говорити. Заговорив би він отак із покійною маркізою Терень-Берень. Гм!...

— О, який ви невдячний! — сказала стара пані, підводячи очі до стелі. — Сей чудовий лікар врятував вас од смерті.

Кац тільки тяжко зітхнув і пошкандибав у свою лябораторію, де не було вже ні одной склянки, бо челядь із великою охотою кинула їх у помийницю.

Через тиждень Грицько, що був колись бароном, одружив ся з Малашкою. Пуцік дав йому на весілля гроший, а його матери подарував дві корови. Кацови

дуже подобала ся його спокійна посада, бо ще ніхто не чув, щоб ведмеже чучело бігало.

Обер-попугайщик з того часу, як сам посидів у темній кімнаті, більш не мучив попугаячі мозки, не вчив співати улесливі кантати про славного барона, бо барон сього не любив. Тільки стара тітка копилла губи, бо вона придержувала ся старих традицій. Попугай повеселів і любенько співав сільські пісні, що навчив ся од дїтий, які приходили частенько в замок.

Барон Пуцік весело дивив ся з вікна на білі хатки, що стояли під горою, але не так, як колись. Тепер він знав, чога бажать сі працювїтї комашки: зрозумів, що треба робити. Колись у його душі були непевні бажання, тепер він знайшов там великий скарб: любов до сього бідного люду.

Видавниче товариство:
„Українська книжка“

І. Нашим найменчим.

Видав: Антін Крушельницький
Ілюструє: Олена Кульчицька.

1. ДУРЕНЬ І ЙОГО ЖІНКА ЖАБА ПАННА,
народня казка 14 ілюстрацій	50 с.
2. БОГАТИЙ МАРКО, нар. легенда 14 ілюстр.	50 „
3. ЛИСИЦЯ І ВІВЦЯ, нар. байка, 14 ілюстр. .	50 „
4. КОТИК І ПІВНИК, нар. байка, 14 ілюстр. .	50 „
5. ДВА БРАТИ, китайська нар. казка 14 ілюстр.	50 „
6. ЦАР ЛЕВ, нар. байка, 30 ілюстр.	1— „
7. ПОВІНЬ, кит. нар. казка, 14 ілюстр.	50 „
8. ГОСПОДАР І ВУЖ, нар. байка. 14 ілюстр.	50 „
9. ШМСТА ЗВІРІВ, нар. байка, 14 ілюстр. . .	50 „
10. СОРОКА І КОГУТ, нар. байка, 14 ілюстр. .	50 „
11. ПРО МОРСЬКОГО ЦАРЯ Й ЙОГО ДОЧОК,
нар. казка 22 ілюстр.	80 „
12. ПЕСИНСЬКИЙ, ЖАБИНСЬККІЙ, СУХИНСЬКИЙ І ЗОЛОТОКУДРІЙ СИНІ ЦАРИЦІ,
нар. казка 22 ілюстр.	80 „
13. ПРО БІДНОГО ПАРУБКА Й ЦАРИВНУ, нар.
казка 22 ілюстр.	80 „
14. ВОВК І КОЗЕНЯТА, нар. байка, 14 ілюстр.	50 „
15. КОМУ ТРУДНІШЕ ПРАЦЮВАТИ нар. оповідання 22 ілюстр.	80 „

В друку:

16. ТРИ БРАТИ І БОГ.
17. ДІДОВА ДОЧКА.
18. ПРО МАРУСЮ, КОЗАЦЬКУ ДОЧКУ.
19. ПРО БОГАТИРЯ СУХОБРОДЗЕНКА ІВАНА І НАСТАСЮ ПРЕКРАСНУ.
20. ОЧАКІВСЬКА БІДА.

2005

610783

В 2.521

В-2521

1926 1492

Видавниче товариство:
„Українська книжка“

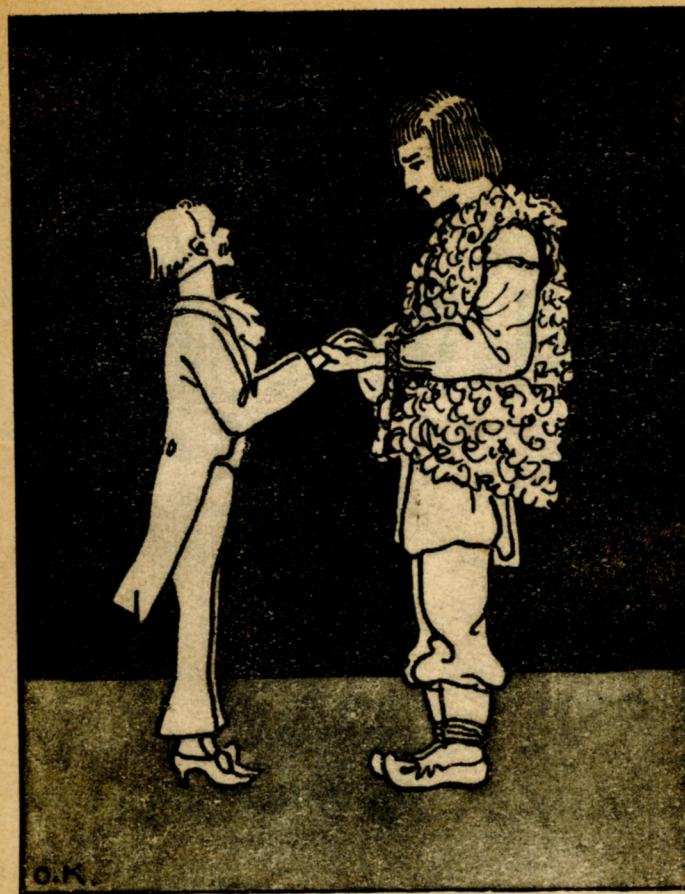
Народня бібліотека:

1. Одарка Романова: ПАН ТА ЧАБАН, казка, 17 ілюстрацій Олени Кульчицької ціна 1 К 80 с.
2. Іван Крип'якевич: ПЛІЯХАМИ СЛАВИ УКРАЇНСЬКИХ КНЯЗІВ, з ілюстраціями (друкується).
3. Григорій Квітка-Основ'яненко: ПЕРЕКОТИПОЛЕ, з ілюстраціями Микити Вихора (друкується).
4. Володимир Гнатюк: БАРОНСЬКИЙ СИН В АМЕРИЦІ, вибір з народніх казок, з ілюстраціями Ю. Панькевича (друкується).

Літературно-наукова бібліотека:

1. Антін Крушельницький: РУБАЮТЬ ЛІС, повість у двох томах, ілюстрація на окладці Олени Кульчицької ціна 15 корон.
2. Андрій Чайковський: ПОБРАТНІМІ, історична повість, перша частина трилогії „Сагайдачний“ (друкується).
3. Др. Степан Балей: НАРИС ПСИХОЛОГІЇ (друкується).

Головний склад у Книгарні наукового товариства
ім. Т. Шевченка у Львові, Ринок 10.

ПАН ТА ЧАБАН
КАЗКА
ОДАРКИ
РОМАНОВОЇ